

VORST 1976

In de periode van 28 januari tot 3 februari 1976 werden we geconfronteerd met de toch wel jaarlijks in ons land optredende vorstweek. Dat het dit jaar forser toeging dan het geheugen van de jeugd toeliet, bleek ook al uit de vele (west-nederlandse) speculaties omtrent een te houden Elfstedentocht.

Aangezien een gedeelte van de 1e en 2e Diem openbleef, leek het ons aardig de invloed daarvan op de aantallen watervogels bij te houden. De 3de Diem werd door ons niet geteld, het Amsterdam-Rijnkanaal slechts enkele malen voor wat betreft het gedeelte tussen Ouddiemerlaan en Overdiemerweg.

Zoals aangegeven in Med. Blad, 13e jrg. no. 3 (p. 16), splitsten wij voor het vastleggen van waarnemingen het water de Diemen in drieën. Wij herhalen hier de indeling:

1e Diem: het gedeelte tussen de snelweg Amsterdam - 't Gooi en de spoorbaan.

2e Diem: het gedeelte tussen de spoorbaan en het Amsterdam-Rijnkanaal.

3e Diem: het gedeelte tussen het Amsterdam-Rijnkanaal en de Diemerzeedijk.

Onder de "Vijfhoek" verstaan we het buitendijks stuk land bij de electriciteitscentrale Diemen.

Het Weer

De temperaturen, die door ons opgemeten werden, zijn weergegeven in tabel 1. De wind waaide in de bewuste periode uit richtingen variërend tussen OZO en NO. Over het algemeen was de windkracht zwak tot matig, met uitzondering van 30/1, 31/1 en 1/2, toen de wind geregeld tot hard toenam. Neerslag viel pas weer op 8/2 in de vorm van motregen.

Tabel 1. Minimum en maximum temperaturen 24/1 tot 8/2 (in graden Celsius)

<u>Datum</u>	<u>minimum</u>	<u>maximum</u>
24/1	+ 0	boven 0 (geschat)
25/1	?	boven 0 (")
26/1	?	boven 0 (")
27/1	kleiner 0	boven 0 (")
28/1	- 4	- 2
29/1	- 6	- 3
30/1	- 10	- 6
31/1	- 10	- 7
1/2	- 8	- 6
2/2	- 6	- 3
3/2	- 2	- 0
4/2	- 2	0
5/2	- 1	1
6/2	- 1	2
7/2	0	2
8/2	1	3

IJsbedekking

De 1e en 2e Diem beslaan een oppervlakte van + 26 ha.

De 1e Diem was al op 28/1 bevroren, slechts het vernauwde deel in het Zuiden bleef tot 31/1 open. Een deel van de 2e Diem was eveneens op 28/1 bevroren. Naarmate de vorst doorzette, werd de ijsbedekking omvangrijker. Maximaal was deze op 3/2. Er waren toen 4 'hoofdwakken' en enkele kleinere met een totale oppervlakte van 4 - 5 ha. Het grootste wak (2,5 - 3 ha) bevond zich in het oostelijk deel van de 2e Diem, alwaar dit water aan het Amsterdam-Rijnkanaal grenst. De schuif naar dit kanaal heeft de gehele periode opengestaan.

De oorzaken, dat de wakken openbleven, waren: de in het oostelijk deel van de 2e Diem verhoogde temperatuur door het koelwater van de P.E.N.-centrale, en - waarschijnlijk - de hogere stroomsnelheid in dit gedeelte. Deze laatste is vermoedelijk ook de oorzaak van het openblijven van het gedeelte, waar de le in de 2e Diem overgaat.

Op 1 meter afstand van dit wak was de ijsdikte \pm 20 cm, er omheen werd vrolijk geschaatst.

Voor enkele andere wakken waren de oorzaken niet aan te geven; mogelijk waren stroomverschillen/-snelheden ook hier van invloed; verschillen in de golfslag zijn waarschijnlijk ook belangrijk.

Met ingang van 6/2 dringt het water weer op; het zal echter tot ongeveer 20/2 duren voor al het ijs verdwenen is.

In het onderstaande verhaal zal vrijwel uitsluitend gebruik worden gemaakt van gegevens uit de vorstperiode, i.e. tot 4/2.

Systematische behandeling van de waargenomen watervogels.

Fuut

Terwijl het aantal futen in januari vrij constant was, steeds 5-8 exx, nam het sterk af met ingang van 27/1. 31/1 bevindt zich nog 1 ex in het oostelijk deel van de 2e Diem, doch 2/2 zijn alle futen vertrokken en bevinden zij zich op het Amsterdam-Rijnkanaal en de 3e Diem. Zodra het kwik weer tot 0^o gestegen was, nam het aantal plotseling toe tot 10 exx.

Dodaars

Het aantalsverloop van de dodaars was minder schokkend dan bij de fuut. Er was een scherpe daling van 11 exx op 28/1 naar 4 exx op 30/1. Dit aantal, 4-5 exx, bleef gehandhaafd tot 3/2, wanneer er weer 9 exx geteld worden. Het viel op, dat de dodaars een dag later in aantal afnam en een dag eerder weer toenam dan de fuut. De temperatuur, die de grens vormde, was - 2^o C, bij de fuut 0^o C (zie tabel 1).

Aalscholver

Op 3/2 streek 1 ex neer op het open deel van de 2e Diem en bleef geruime tijd voedsel zoeken. Dit was de eerste maal in 1976, dat een aalscholver op de le of 2e Diem werd waargenomen. In 1973 t/m 1975 waren deze eerste data 22/3, 1/3, en 16/2. Het feit, dat het IJsselmeer in het Westen en Zuiden vrijwel geheel dicht lag, zal de oorzaak van deze vroege waarneming zijn geweest.

Blauwe Reiger

Aan de rand van de wakken waren de gehele periode 1 - 3 exx aanwezig, hetgeen duidelijk minder was dan normaal, wanneer er concentraties van 25-35 exx aangetroffen worden. Er werd 1 ex in de polder gevonden, dat aan de koude bezweken was. Jammer genoeg werd dit ex niet direct naar het Zool. Museum gebracht en bleek het later onvindbaar.

Roerdomp

Op 27/1 werden 2 exx gezien, die korte tijd met elkaar vochten. Op 2/2, 4/2 en 6/2 werd slechts 1 ex waargenomen. Vooral bij de laatste waarneming ging het om een niet al te schuw ex, dat aan de rand van een wak plaatsnam.

Wilde eend

Het aantal van deze eend nam toe met enige tientallen exx. Het totaal aantal was 100-150 exx. Overigens moet sterk getwijfeld worden aan het voorkomen van echte wilde eenden in Diemen. De toename valt te verklaren door het bevroren raken van de polderslootjes.

Wintertaling

Dit eendje houdt zich meestal in zeer klein aantal op in de polder op drassig weiland. Tijdens de vorstperiode werden op 30/1 14 exx waargenomen op de 2e Diem. Alhier werden op 4/2 7 exx gezien. Na deze datum werden slechts exx op het land waargenomen.

Smient

Terwijl in 1974 en 1975 slechts driemaal smienten aan de grond werden aangetroffen in de polder, verbleef deze eend van 20/1 - 24/2 op de 2e Diem. Maximaal werden 12 exx gezien op 30/1. Op deze dag werden overigens vele honderden naar ZW vliegende exx gezien. Gemiddeld waren van 27/1 tot 6/2 meer dan 6 exx aanwezig.

Pijlstaart

Op 30/1 en 31/1 verbleef 1 ♂ op de 2e Diem. Dit was tevens de eerste maal, dat de pijlstaart aan de grond werd aangetroffen.

Slobeend

Op 30/1 werd 1 ♂ gezien op de 2e Diem. In 1973 t/m 1975 werd slechts 1 waarneming buiten de broedtijd gedaan (21-11-1973).

Kuifeend

Wanneer we de cijfers van 1973 en 1974 bekijken, blijkt het totaal aantal kuifeenden op de 1e en 2e Diem slechts zelden de 100 exx te overschrijden. Van af 15/10/1975 komt hierin plotseling een onverklaarbare verandering. Het aantal daalt niet meer beneden de 100 exx en er worden aantallen geteld van zelfs meer dan 400 exx (2/1/1976, tijdens storm). In januari 1976 bedraagt het gemiddeld aantal \pm 200 exx, wanneer we de 402 exx van 2/1 niet meetellen. Tijdens de vorstperiode daalde het aantal tot 110 exx op 27/1. Een groot aantal kuifeenden zocht zijn toevlucht op de 3e Diem en het Amsterdam-Rijnkanaal. Op 15/2 werden op de 1e en 2e Diem en het kanaal op het eerder aangegeven traject slechts 84 exx geteld.

Tafeleend

Deze duikeend nam duidelijk in aantal toe gedurende de periode van ijsbedekking. Het in het vorig Mededelingenblad (13e jrg., nr. 4, p.20) genoemde max. van 28 exx werd ruimschoots overschreden op 30/1 en de vijf dagen daarna, toen max. 53 exx werden geteld. Op het Amsterdam-Rijnkanaal bevonden zich tegelijkertijd vele tientallen exx. Overigens was er op 30/1 sprake van een stevige trek naar ZW.

Brilduiker

Op 3/2 en 6/2 werden resp. 1 paar en 1 ♂ gezien op de 2e Diem. Uit 1973 t/m 1975 was slechts 1 waarneming aan de grond bekend (21/11/1973, 1 gewonde ♂ op de 2e Diem). Ook op het kanaal werden brilduikers gezien.

Eidereend

Hoewel bij de Vijfhoek geregeld eiders worden aangetroffen, was het juist in de vorstperiode, dat de eerste waarneming voor Diemen geregistreerd kon worden: 1/2 1 ♀ naar NO, laag over de 1e Diem.

Grote Zaagbek

Van 27/1 t/m 6/2 werden dagelijks zaagbekken fouragerend op de 2e Diem aangetroffen. Het maximum aantal bedroeg 6 exx op 27/1 en 28/1. Dat er wel degelijk een verloop plaats vond, bleek uit de steeds wisselende geslachtsverhoudingen.

Nonnetje

Zeer opvallend was de toename van het nonnetje. In 1973 t/m 1975 werden in de periode december - maart steeds zo'n 4 à 5-maal nonnetjes op de 1e en 2e Diem gezien. Het ging dan om maximaal 4 exx. Op 27-1-'76 werden 4-5 nonnetjes gezien, 28/1 5 exx, doch 30/1 was het aantal gestegen tot minimaal 37 exx.

Opvallend was, dat er weinig nonnetjes op de 3e Diem werden gezien, evenals op het kanaal. Mogelijk hangt dit samen met verstoring door de scheepvaart, doch ook moet gedacht worden aan een voorkeur voor de wakken op de 2e Diem. Uit de literatuur (Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Band 3, Glutz von Blotzheim) werd ons bekend, dat het nonnetje van alle watervogels waarschijnlijk het meest gespecialiseerd is op het jagen onder de ijs-oppervlakte. Op de Diemen zagen wij exemplaren geregeld fourageren in wakken met een doorsnede van slechts enkele meters. Het jagen langs de ijsrand, ook al iets wat deze zager graag doet, werd eveneens zeer geregeld waargenomen. Rustend werden de nonnen zowel op het land als op de ijsrand aangetroffen. In een sloot/inham, waar al jaren lang het water van de éne op de andere minuut een niveauverschil kan vertonen van 15-20 cm, werden vaak 1 of meerdere exx fouragerend gezien, mogelijk aangetrokken door het door de stroming geregeld omwoelen van de bodem en het daardoor vrijkomen van voedsel. Overigens waren de nonnetjes soms niet erg schuw en tot op een tiental meters te benaderen. Voor de volledigheid geef ik de overige aantallen: 31/1 24 exx, 1/2 26 exx, 3/2 een daling tot 9 exx en 4/2 11 exx. Het maximale aantal ♂♂ bedroeg 6 (tegen 20 ♀♀) op 1/2 .

Bergeënd

Op 30/1 werden 2 groepjes van 11 resp. 5 exx gezien, die naar Z-ZW vlogen. Op 3/2 streek 1 exx neer in de polder.

Grauwe Gans

Op 1/2 werden 4 exx gezien, die uit de polder opstegen. Voor waarnemingen van overvliegende Brand, Kol- en Grauwe ganzen zij verwezen naar de waarnemingenrubriek Groot Amsterdam.

Knobbelzwaan

Normaal gesproken verblijven de meeste knobbelzwanen in de polders. Het aantal ligt omstreeks 30 exx met als uitschieter 56 exx op 2/1/'76. Met ingang van 28/1 trokken de knobbels naar vooral de 2e Diem en 30/1 bevonden zich daar 47 exx, waarvan slechts 6 exx onvolwassen waren. 1/2 werden 39 exx op de 2e Diem geteld. Maximaal 4 exx waren onvolwassen. Met ingang van 11/2 is de toestand weer genormaliseerd en werden de knobbelzwanen weer in de polders aangetroffen.

Kleine Zwaan

Van 24/1 t/m 27/1 verbleven er kleine zwanen in de Overdiempolder. Zowel op 23/1 als op 24/1 werden er 4 adulte en 5 juveniele exx gezien, terwijl op 27/1 deze samenstelling was veranderd in 5 adult + 4 juveniel. Zodra de vorst doorzette verdwenen de kleine zwanen, en het was dan ook een complete verrassing toen op 5/2 in totaal 13 exx op het ijs van de 2e Diem werden aangetroffen, te weten 10 adulte en 3 onvolwassen exx. Slechts enkele uren verbleven de vogels op deze plaats, waarna ze door schaatsenrijders werden verstoord.

Waterral

Deze soort wordt ieder jaar wel een aantal malen waargenomen buiten het broedseizoen. In de besproken periode werd driemaal een waarneming gedaan. Op 4/2 werden in totaal 3 exx gezien op twee plaatsen. De grote maktheid van de waterral was opvallend, 1 exx was te benaderen tot op 1½ meter.

Waterhoen

Tot aan de vorstperiode verbleven er in de polders 120 - 155 exx. Tijdens de vorstperiode liep dit aantal sterk terug en werden de meeste exx aangetroffen op het oostelijk deel van de 2e Diem. Het aantal kwam waarschijnlijk niet boven de 50 exx voor de hele polder.

Meerkoet

De meerkoet, die normaliter alleen op de 2e Diem komt om te slapen, verbleef tijdens de vorstperiode ook overdag hier in wisselend aantal. In de diverse wakken werden dagelijks 400 - 600 exx geteld. In totaal verbleven er 2 à 3000 exx op de Diemen, het Amsterdam-Rijnkanaal en de 3e Diem.

Tijdens de vorstperiode en vooral erna werden veel exx doodgereden op de weg langs het kanaal, waar het autoverkeer met verschrikkelijke snelheden langsraast, vooral sinds er een grootwinkelbedrijf is gevestigd op Muident's grondgebied.

De meerkoeten lieten overigens duidelijk sporen na op de randen van de wakken. Ettelijke 100-en opgedoken schalen van *Unio spec.* en *Anodonta spec.* werden hier gedeponereerd. Opvallend was, dat dit vooral het geval was op de plaats, waar het water zich door een vernauwing van de 2e naar de 1e Diem begeeft. Mogelijk komt op deze plaats door een verschil in stroming een verhoogde concentratie van deze dieren voor.

SAMENVATTING

In dit stukje werd een beeld gegeven van veranderingen in aantal bij watervogels in Diemen onder invloed van de vorst.

Ook voor het gebied zeldzame waarnemingen werden vermeld, hoewel aantalsfluctuaties niet of nauwelijks gegeven konden worden.

Ondanks de summiere opzet van dit artikel leek het mij de moeite waard om het te publiceren, ook al omdat vorstverschijnselen in Nederland tot zeldzaamheden schijnen te gaan behoren.

Ook over enkele Rallidae werden gegevens vermeld.

De tellingen, menigmaal onder bittere omstandigheden uitgevoerd, werden verricht door Fred Vogelzang, Rob Sjouken, Andries Westra en o.g. .

Guus van Duin
Rode Kruislaan 1043, Diemen
020 - 906407

NB:

Waarnemingen, vermeld in dit artikel, zijn niet ook nog vermeld in de rubriek "Waarnemingen in en om Amsterdam" betreffende het 1e kwartaal van 1976.

vD/vDr, maart 1976